

Det är intressant att reflektera över avgränsningarna. Vare sig de är medvetna eller omedvetna skulle de kunna bero på tendensen att betrakta teologin som en intellektuell reflektion över religion som fenomen, medan själva religionen som sådan inte tänkes ha någon dimension av intellektuell reflektion. Detta skulle kunna vara ett sätt att förstå resonemanget i avsnittet *Doctrine*, och den alltför entydiga åtskillnaden mellan tro och rationalitet i definitionen *Faith*. En sådan hållning utmanas naturligtvis av sådant som skrift och kyrka; dessa är inte generella begrepp utan historiska företeelser, som har anspråk på att vara konkreta och intellektuella deltagare i teologers samtal om tillvaron.

Ibland får näraliggande ämnen var sin artikel: *Christology* och *Incarnation* har varsin, liksom *Heaven-Hell* och *Eschatology*. Att den sistnämnda blir självständig beror kanske närmast på att den definieras annorlunda än «the rather depressing study of the four last things» — avsnittet handlar om kiliasm och utopier, vilket för mig blir alltför begränsat. När läsaren får aha-upplevelsen att både urval och framställning är så pass personliga författarval, då förstår han/hon den ena efter den andra av de snedbelysningar (ofta spännande, det medges) som finns i en rad artiklar.

Varje artikel har först en kort bestämning av rubriken, en grundtanke eller definition, ofta väl genomtänkt (dock tröttnade författaren när han kom till R: *Religious Language* «definieras» bara som att det har varit ett diskussionsämne sedan teologins begynnelse).

Efter definitionen kommer halvannan sidas framställning av ämnet: var det hämtat sitt material och vart utvecklingen pekar, ofta med lite teologihistoria, som naturligtvis blir fragmentarisk och vald utifrån nyckfulla urvalsprinciper. Det är här det blir som mest uppenbart att det är en ganska postmodern teolog som skriver, i sin egen undflyende diskurs (se *Doctrine, Incarnation, Truth!*).

Efter varje artikel presenteras på ett par, tre rader var ett antal «Thinkers». Här blir också urvalet nyckfullt, och ofta mycket anglosaxiskt. Rent kuriöst blir det när i *Mysticism* nämns fyra «gamla» tänkare: Augustinus, Böhme, Areopagiten och den för mig okände Ficino (men inte Bernhard, Eckhart eller a Kempis — som i och för sig återfinns på annat håll), medan de 1900-talsnamn som nämns är fyra tonsättare (Górecki, Messiaen, Pärt och Taverner), plus Rudolf Otto. Lika förvånad blir man när de namn som nämns efter *Heaven and Hell* är Bultmann, Dostojevski, Marx, Platon och Sartre — det kan rent av ge upphov till opassande skämt om allvarliga ting.

Varje artikel har också en underrubrik «Ideas», sådana som inte fått egna artiklar men tillhör den begreppsapparat man kan stöta på inom området. De

får en mycket kort definition och ibland en hänvisning till en författare. Ibland är anknytningen till artikeln ganska associerande, men det är nog nödvändigt med denna sorts kompletteringar när artiklarna måste vara så korta. Man kan alltid ifrågasätta urvalet, och jag förstår självbevarelsedriften hos Rayment-Pickard när han vid *Christology* undviker att ta med alltför många av de fornkyrkliga heresierna: han skulle nämligen bli tvungen att karaktärisera var och en på två rader. De karaktäristiker som finns — av arianism, doketism och monofysitism — avskräcker: de är knappast användbara annat än för specialister som vill göra lustmord på författaren.

I varje artikel finns slutligen ett par litteraturanvisningar, i allmänhet till engelskspråkiga författare eller textsamlingar från de senaste tjugo åren, eller till någon engelsk översättning av (en generation äldre) tyska eller franska klassiker.

Tar man boken för en habil teologs essäistiska snabbskisser är den elegant gjord. Men är den användbar? Frågan blir ju för vem den skulle vara användbar; den är så kortfattad att det blir mest bara allmångods — plus något kuriosas: jag har faktiskt lärt mig vad «Littlewoods law» är (tanken att en gång i månaden inträffar ett mirakel). En teologistudent reder sig inte med den — det hoppas jag åtminstone. En journalist kanske kan tro att han/hon kan ha den i arbetet, men inte ens som populärvetenskap räcker den.

Om en smålänning kallar det för IKEA-teologi är det både ris och ros: praktisk förpackning, de flesta delar hållbara, genomgående moderna grejor, en mängd lösa delar att raskt själv foga ihop, användbar bara man har rätt nyckel, men man kan bara möblera med den på ett sätt. Och den riktige möbelsnickaren kliar sig i huvudet.

Peter Bexell

Theologische Realenzyklopädie. Gesamtregister. Band I: Bibelstellen, Orte, Sachen. XI + 693 sid. Band II: Namen. XI + 772 sid. Walter de Gruyter, Berlin–New York 2006–2007.

Med dessa båda volymer «Gesamtregister» har uppslagsverket *TRE* efter ungefär 30 år nått sin fullbordan. Jämte ett stort antal medarbetare har Albrecht Döhnert och Katrin Ott ansvarat för utgivningen av registerbanden. Men såsom en av huvudredaktörerna för hela verket kvarstår alltsedan första bandet Gerhard Müller, tidigare professor i Erlangen och därefter Landesbischof i Braunschweig. Han har medverkat också i de avslutande volymerna.

Initiativtagare till hela projektet var professorn i Marburg Carl Heinz Ratschow (1911–1999), som också formulerade riktlinjerna för det nya verket. Det skulle efterträda den välkända *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, som utgivits i en tredje upplaga ungefär 60 år tidigare.

Det var bl.a. vid en konferens i Lund 1969, som C. H. Ratschow utvecklade sina synpunkter på det nya uppslagsverket (jfr *STK* 1969, s. 67f.). Även hans föreläsning till första bandet 1977 redovisar principerna för det som verket skulle innehålla. Det skulle inte bara lexikaliskt referera fakta utan också återge den teologiska forskningens läge inom de olika disciplinerna. Bidragen skulle i görligaste mån vara nya självständiga forskningsbidrag till de ämnen som avhandlades. Det tidigare uppslagsverket hade avsett «protestantische Theologie und Kirche». Nu skulle perspektivet vara internationellt och dokumentationen sträcka sig till olika länder och konfessioner. Med «realia» avsåg Ratschow den strikt historiska inriktningen, men också att enskildheterna skulle belysas i deras betydelse för helheten. Man skulle lägga vikt vid de beskrivna händelsernas och idéernas verkningshistoria, deras följdverkningar inom forskningen och inom det kyrkliga skeendet.

Resultatet har blivit, att en huvudvikt kommit att läggas vid större översiktsartiklar mer än på en lexikonartad beskrivning av personer och fakta. Det säger sig självt att med en sådan uppläggning får det helhetsregister, som nu avslutar verket, en särskild betydelse. De personer eller företeelser, som inte har fått ett eget uppslagsord kan nu bekvämt återfinnas i det eller de sammanhang där de finns omnämnda eller beskrivna.

Det finns ibland en nackdel med att använda ett register: Om en person eller sak finns omnämnd på hundratals ställen, hur skall man då finna det viktiga, utan ett tidsödande arbete? Denna svårighet har i dessa Gesamtregister undanröjts på ett utmärkt sätt. Till varje hänvisning finns också ett eller flera stickord, som säger vad det är fråga om. Till ordet Lund t.ex. finns en mängd sådana stickord, alltifrån Ansgar till Pufendorf, VELKD och Wingren. Särskilt viktig blir denna metod, när det gäller namn på personer. De nio spalter, som ordet Luther omfattar, ger sålunda trots allt en lättillgänglig översikt genom alla ledorden i bokstavsordning. Väljer man Luther som exempel kan det också nämnas, att kardinal Ratzinger (Benedikt XVI) med sitt sentida verkningsfält har hunnit få ett antal referenser. Den person i Norden, som har flest omnämnanden, är utan jämförelse Søren Kierkegaard.

Med sina 36 volymer — i stället för de ursprungligen planerade 25 — redovisar TRE en synnerligen omfattande teologisk forskning, inte bara utifrån de allmänt gängse förutsättningarna under det sena 1900-

talet utan också en äldre tradition med möjligheter och resurser att kritiskt bedöma de fram till tiden efter andra världskriget förhärskande ideologierna.

Mycket av denna extensiva forskning, framför allt på tyskt språkområde, har under intryck av de nutida trenderna och den engelskspråkliga dominansen, råkat i glömska, något som ytterligare markerar värdet av detta uppslagsverk, som för framtiden kodifierar denna tradition.

Än en gång förtjänar det också att nämnas, att bibliografierna till de olika artiklarna är mycket omfattande. De bidrar starkt till att göra verket till ett användbart hjälpmedel i forskningens tjänst.

Bengt Hägghund

Antoon Geels: *Religiös besinning och besinningslös religion: Tankar om terror i Guds namn, buddhism och global andlighet*. 215 sid. Nya Doxa, Nora 2007.

I boken *Religiös besinning och besinningslös religion* utmanar religionspsykologiprofessorn Antoon Geels religiös fundamentalism med global andlighet. Här presenteras en buddhistisk grundsyn på tillvaron — *mindfulness* — som ett sätt att tackla meningslöshetens problematik och som ett sätt att råda bot på eskalerande fundamentalism och våldsbenägna trender i dagens samhälle. Det här är en bok som varje religionsvetare borde läsa.

Boken diskuterar andlighet på flera nivåer. Den är pedagogiskt väl uppbyggd och språket är inte allt för invecklat. Geels självbiografiska tillbakablickar är guldkorn för läsaren som bekantat sig med hans tidigare produktion och lyssnat till hans föreläsningar. Här beskrivs hur författaren, från att ha varit ung pilgrim, blir turist och hur han, från att varit turist, blivit en andlig resenär.

I en allt mer individualiserad och narcissistisk värld lider den konsumentglada människan i väst av en låg självuppfattning och för att motverka sin känsla av meningslöshet söker hon en känsla av sammanhang och kontinuitet på olika sätt. Medan en del söker mening i nyandliga rörelser och i auktoritära religiösa samfund, söker andra hitta mening i trädgårdsskötsel, heminredning och matlagning. Enligt Geels är nutidsmänniskan splittrad och i sin kritiska analys av nutids-samhället beskriver han hur postmodern pluralism bidragit till den existentiella osäkerhet som många i dagens samhälle tycks lida av.

Historiska förskjutningar i världsbilden har gett upphov till vad som kunde kallas för en *likgiltighetskultur* där människan mer eller mindre förlorat sin för-